

Grzegorz P. Bąbiak, *Sobie, ojczyźnie potomności... Wybrane problemy mecenatu kulturalnego elit na ziemiach polskich w XIX wieku*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2010, s. 735.

Kolekcjonerstwo dzieł sztuki rozwijało się już w czasach starożytnych, jednak jego intensywny rozwój nastąpił w XVIII i XIX wieku. Na ziemiach polskich zjawisko to widoczne jest już z końcem XVIII wieku i trwa przez cały wiek XIX. Osoby prywatne, jak również duchowne gromadziły wówczas dzieła sztuki, numizmaty oraz książki. W XIX stuleciu powstają również pierwsze instytucje mające na celu gromadzenie, ochronę i udostępnianie społeczeństwu dóbr kultury. Intensywny rozwój kolekcjonerstwa w Polsce przypada na czas niezwykle trudny – XIX stulecie – które określone zostało w historiografii polskiej „czasem zaborów”. Historyk kultury ma więc przed sobą niezwykle trudne zadanie badając kolekcjonerstwo na terenach ziem polskich, bada on dzieje dóbr kultury jednego narodu, jednak umiejscowione w ramach państw zaborców, których stosunek do kultury polskiej był zgoła odmienny. Być może w związku z tym zagadnieniem powstające do tej pory publikacje zwarte czy też artykuły, dotyczyły zazwyczaj jednej kolekcji lub działalności jednego kolekcjonera. Oczywiście można znaleźć artykuły próbujące nakreślić dzieje kolekcjonerstwa na ziemiach polskich, ale ich autorzy czynią to zazwyczaj na wybranych przykładach.

Całościowe ujęcie kolekcjonerstwa na ziemiach polskich można znaleźć w pozycji dra hab. Grzegorza P. Bąbiaka zatytułowanej: *Sobie, ojczyźnie potomności... Wybrane problemy mecenatu kulturalnego elit na ziemiach polskich w XIX wiek*, (Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2010). Autorem jest historykiem sztuki XIX i XX wieku, absolwentem Instytutu Historycznego UW, pracownikiem Instytutu Historii PAN. Dzieło imponuje objętością (735 stron), ale przede wszystkim zawartością omawianego materiału. Autor podzielił pracę na dwie zasadnicze części: I- „Mecenat państwowy i społeczny” oraz II – „Mecenat prywatny na ziemiach polskich”.

W pierwszej części „Mecenat państwowy i społeczny” autor przedstawił rozwój kolekcjonerstwa, działalność mecenasów oraz instytucji kultury, rozpoczynając od działalności króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, poprzez ukazanie powstałych instytucji czy inicjatyw kulturalnych i oświatowych na terenie państw zaborczych. W rozdziałach tych można przeczytać m.in. o Muzeum Sztuk Pięknych w Warszawie, inicjatywie budowy pomnika Adama Mickiewicza w stolicy czy Polskiej Macierzy Szkolnej. Natomiast działalność kulturalną w Galicji autor rozpoczął od przedstawienia mecenatu cesarzy: Franciszka Józefa I oraz Wilhelma II, następnie omówił powstanie i działalność takich instytucji jak m.in. Teatr Miejski im. Juliusza Słowackiego czy też Szkoła Sztuk Pięknych w Krakowie. Poruszone tu zostały również zagadnienia wystaw krajowych czy też uroczystości pogrzebowych na Wawelu.

W drugiej części pracy: „Mecenat prywatny na ziemiach polskich” autor przedstawił działalność kolekcjonerską osób prywatnych. W tej część znajdziemy rozdział przedstawiający osoby nawiązujące czy też wzorujące się na działalności Muzeum w Puławach stworzonego przez księżną Izabelę z Flemingów Czartoryską oraz Adama Kazimierza Czartoryskiego. Osobny rozdział poświęcony został losom kolekcji Czartoryskich. Omówiony został mecenat naukowy, artystyczny oraz specyfikacja kolekcjonerstwa książek.

Zaproponowany przez G. Bąbiaka układ książki jest czytelny, doskonały dla czytelników, chcących uporządkować swoją wiedzę z dziedziny kolekcjonerstwa, ale też przystępny dla czytelników, chcących skorzystać z publikacji, by przyswoić pierwsze wiadomości z tej dziedziny. Publikację można traktować jako zamkniętą całość, ale też korzystać z niej do

zapoznania się z działalnością kolekcjonerską poszczególnych osób, instytucji lub inicjatywy, bowiem każdy rozdział poświęcony tym zagadnieniom stanowi odrębną całość. Układ ten nadaje publikacji charakter swoistej encyklopedii. Każdy rozdział poświęcony osobie instytucji lub inicjatywie kolekcjonerskiej zwiiera rozbudowany aparat naukowy (przypisy), dzięki czemu czytelnik może samodzielnie pogłębić swoją wiedzę dotyczącą kolekcjonerstwa w XIX wieku. Autor urozmaicił treść publikacji ciekawymi cytatami źródłowymi. Warto podkreślić również stronę graficzną publikacji. W tekście pojawiają się reprodukcje portretów osób, które omawiane są w poszczególnych rozdziałach, obrazów pochodzących z prezentowanych kolekcji oraz budowli, gdzie były one umiejscowione. Reprodukcje te pochodzą większości z XIX –wiecznych czasopism, co niewątpliwie podnosi walory publikacji. Książka zawiera również rozbudowaną bibliografią (liczącą 42 strony), w której obok opracowań zwartych i artykułów zamieszczonych w czasopismach prezentowane są również źródła z których korzystał autor. W celu ułatwienia korzystania czytelnikowi z tak rozbudowanego opracowania autor przygotował również znacznie rozbudowany indeks osobowy.

Do książki dołączona jest płyta CD, na której prezentowane są zdjęcia ważniejszych instytucji, miejsc znajdujących się w ośrodkach miejskich (min. Warszawa, Łódź, Lwów). Wspomniane miasta można przeglądać po kątem umiejscowienia w nich kolekcji czy też instytucji: państwowych, prywatnych, społecznych. Zaznaczyć należy ich wszystkie zdjęcia na płycie wykonał autor prezentowanego dzieła. Oczywiście publikacja zawiera spis ilustracji znajdujących się na płycie (16 stron).

Szczegółowa lektura poszczególnych rozdziałów nastrocza pewne wątpliwości. Autor, przedstawiając kolekcje stworzoną m.in. przez Jana Feliksa Tarnowskiego i Walerię ze Strojnowskich (str. 343-348), nie przedstawił należycie w tekście publikacji faktu istnienia biblioteki dzikowskiej. G. Bąbiak zdawkowo zaznacza, iż takowa była, odsyłając w przypisie do publikacji, z której czytelnik może zaczerpnąć więcej informacji na temat dzikowskiego księgozbioru. Warto w tym miejscu wspomnieć, iż była to kolekcja znacząca, gdyż biblioteka ta liczyła według szacunków od 13 do 15 tysięcy znakomitych dzieł. Wydaje się więc, iż dla czytelnika, nie posiadającego wiedzy z dziedziny kolekcjonerstwa, należałoby chociaż podkreślić w tekście wielkość i rangę tego księgozbioru. Zaznaczyć należy, że prezentując mecenat ostatniego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego autor nie skupił się na gromadzeniu książek przez monarchę, jednak właściwie zaznaczył wartość zgromadzonego przez króla księgozbioru (str. 38), analogicznie postępując chociażby przy przedstawianiu dokonań na tym polu działalności kulturowej Tytusa hr. Działyńskiego (str. 355). Pominięcie wspomnianych faktów nie umniejsza rzetelności i znaczenia prezentowanego dzieła, dotyczącego tak wielkiego i różnorodnego obszaru, jakim była kultura polska i związane z nią zjawisko mecenatu w XIX stuleciu. Dowodzi to rozległości badanego zagadnienia na różnych obszarach, gdzie czasem nie sposób przedstawić wszystkich faktów, aby nie budzić żadnych zastrzeżeń.

Publikację *Sobie, ojczyźnie potomności... Wybrane problemy mecenatu kulturalnego elit na ziemiach polskich w XIX wieku* Grzegorza P. Bąbiaka, będącą swojego rodzaju kompendium wiedzy na temat kolekcjonerstwa polskiego w XIX wieku, można polecić zarówno studentom historii, historii sztuki wykładowcą czy też miłośnikom kultury polskiej.

Katarzyna Paduch